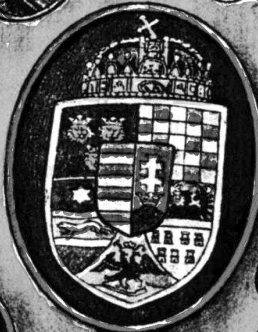

The illustration is a complex Art Nouveau composition. At the top, a woman in a dark, draped gown sits on a decorative ledge, holding a rose. To her left, another woman in a dark dress and crown stands, holding a sword. To the right, a woman in a dark dress looks upwards. In the center, a large, ornate oval frame contains the title. Below the frame, a woman in a long, dark gown with a fur cape and crown stands, holding a sword. At the bottom right, a winged cherub sits on a ledge, holding a scroll. The background features architectural details and a cityscape. The overall style is characteristic of the early 20th-century decorative arts.

Joghistória

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék
Tudományos Diákkörének folyóirata

XVIII. évfolyam, 3. szám

Tartalomjegyzék

1. Deák Richárd	Az emberi jogok történeti áttekintése	4-7. oldal
2. Szabó Zsanett	Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk jelentőség	8-13. oldal
3. Ványa Bertalan	Az Országgyűlés nyilvánossága – részvétel és tájékozódás a magyar Országgyűlésben	14-17. oldal
4. Vastag Alexandra	A békebírák Magyarországon	18-22. oldal
5. Zanathy Anna	A magyar szerzői jog kialakulása és fejlődése a XIX. század végéig	23-28. oldal

A magyar szerzői jog kialakulása és fejlődése a XIX. század végéig

Írta: Zsanthy Anna

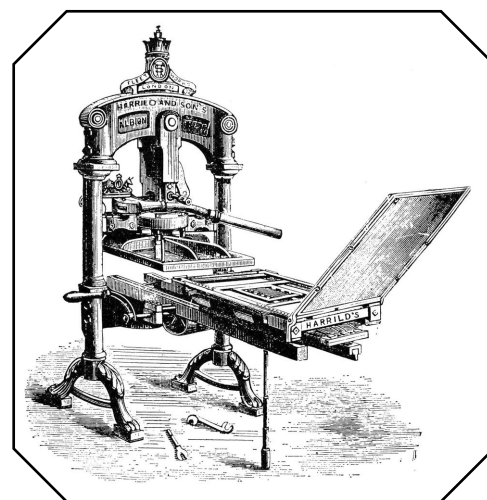
A szerzői jog – vagyis a szerzőnek az állam által elismert azon joga, melynél fogva bizonyos alakba öntött és másokkal való közlésre alkalmas módon physicalilag érzékesített gondolatait nyilvánosságra hozhatja és vagyoniilag értékesítheti¹ – kifejezése (droit d’auteur) jogszabályban először 1910-ben fogalmazódott meg Franciaországban.² Természetesen ez nem azt jelenti, hogy korábban ne szabályozták volna a szellemi alkotások jogát; egyszerűen csak nem abban a formában, nem azzal a tartalommal, ahogy azt ma mi ismerjük.

A szerzői jog gyökerei több ezer évre nyúlnak vissza a történelemben. Már a római jogban is léteztek a szerzők és a könyvkereskedők között kialakult olyan szerződések, melyek az irodalmi munkák többszörösítését szabályozták. Ezen ügyletek keretében kialakult kiadói jogot azonban csupán a szokás védte, jogi védelemben nem részesült, hiszen a művek többszörösítésének jogából eredő igény érvényesítésére nem hogy kereset nem létezett, de még magáról a jogról sem tesznek említést a források.³

A középkorra azonban egyértelművé vált, hogy a kiadói jogoknak az általános magánjogi szabályokkal⁴, valamint a kereskedő üzletek által kialakított szokásokkal⁵ történő rendezése nem elégséges, és egy átfogóbb védelemre van szükség. A általánosabb szabályozás iránti vágy alapvetően három okra vezethető vissza:

1. könyvnyomtatás megjelenésére;
2. az individualizmus kialakulására;
3. a szellemi művek iránti társadalmi igényre.

A könyvnyomtatás, – amit tárgyi oldalként szokás nevezni – technikai megvalósulása ugyanis lehetővé tette a művek nagy mennyiségben, rövid időn belül történő sokszorosítását, és így a szellemi alkotások áruvá válását. (Guttenberg előtt például egész Európában összesen pár ezer könyv létezett, míg a nyomtatás megjelenését követő ötven éven belül a könyvek száma közel tíz-millióra nőtt.⁶)

1 Dr. Mutschbacher Viktor: A szerzői jog rendszeresen előadva, Pécs, 1890. 1.o.

2 B. Zorina Khan: An Economic History of Copyright in Europe and the United States (in: <http://eh.net/encyclopedia/article/khan.copyright>) utolsó letöltés: 2013. április 11.

3 Nótári Tamás: A Magyar szerzői jog fejlődése, Szeged, 2010. 21.o.

4 Kenedi Géza : A magyar szerzői jog: Az 1884: XVI. Törvénycikk rendszeres magyarázata, valamint a vele egybefüggő törvények és rendeletek, Budapest, 1908. 7.o.

5 Nótári: i.m. 21.o.

6 History of Copyright , (in: <http://www.historyofcopyright.org/>) utolsó letöltés:2014.02.30.

A könyvnyomtatás önmagában azonban még nem mutatkozott elégségesnek, a tárgyi elem mellett szükséges volt az alanyi oldal kialakulása, vagyis az individualizmus megjelenése. Az individualizmussal ugyanis feltámadt a művészekben a késztetés, hogy alkotásaikkal beírják magukat a történelembe, és így az anonimitást a szellemi egyéniség, a feltűnés és a megismerés iránti vágy váltotta fel.⁷

És végül, de nem utolsó sorban nagy szerepet játszott a folyamatban a fogyasztási oldal megjelenése, vagyis „a társadalmi igény, hogy az emberek szellemi produktumok birtokosai lehessenek”.⁸

Az előbb leírtak alapján jól látható, hogy a művek iránti kereslet rohamosan nőtt, ami a szellemi alkotásokhoz kötődő megbecsülés mellett a vagyoni védelem szükségességét⁹, és ezáltal – ahogy azt már korábban említettem – egy eltérő szabályozást hívott életre. Magyarországon – Európa többi országához hasonlóan – a király olykor privilégium, olykor udvari rendelet formájában szabályozta a kiadói jogot, amelyet kezdetben csak főiskoláknak, később pedig már magán nyomdáknak is biztosított. A középkori kiváltságokkal történő szabályozás mögött az az elv húzódott, miszerint az uralkodó a művek felett felügyeleti joggal rendelkezik, és így alanyi joga a szellemi alkotások nyomtatását megengedni vagy elnyomni.¹⁰ A kiváltságlevelekben a könyvnyomtatásra, kiadásra biztosított kizárólagos felhatalmazás terjedelme alapján a szabadalomnak két formája alakult ki. Az egyik általánosságban biztosította a könyvnyomtatáshoz való jogot a privilégiumot szerzőnek, és egyúttal mindenki más kizárt e tevékenységből.¹¹ Ilyen szabadalmat szerzett például Johann Speier 1469-ben, Velencében.¹² A privilégium másik formája csak konkrét, a kiváltságlevélben meghatározott művek nyomtatását tette lehetővé, természetesen e művek vonatkozásában mindenki más eltiltásával egyidejűleg.¹³ Így például 1584-ből ismeretes az a tiszta-privilégium levél, amelyben a nagyszombati főiskola kizárólagos jogot kapott a Corpus Juris Hungarici kiadására, azzal a záradékkal, hogy a könyv utánnyomása és jogtalan árusítása tíz arany márkával büntetendő.¹⁴ A privilégiumokkal történő szabályozás azonban egy igen komoly sebből vérzett. Mivel a kiváltságlevelek mindig egy-egy esetre vonatkoztak, és így módon különféle képpen állapították meg a védelem idejét, tárgyát, a kiadó és a szerző között fennálló jogviszony tartalmát¹⁵ (igaz Kenedi Géza az utolsó tartalmi elem meglétét tagadta¹⁶), lehetetlenné vált egy egész országra kiterjedő általános szabályozás biztosítása.

Érdekes módon az első országos szintű szabályozás szükségességére Takács Ádámnak a Helytartótanácsához intézett felkiáltása hívta fel a figyelmet.¹⁷ A református lelkész beszédében elpanaszolta, hogy Paczkó pesti nyomdász azért nem hajlandó a halotti beszédeinek a második kötetét

7 Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.) (in: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>) utolsó letöltés: 2013. április 11

8 Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.) (in: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>) utolsó letöltés: 2013. április 11.

9 Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.) (in: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>) utolsó letöltés: 2013. április 11.

10 Kenedi: i.m. 7.o.

11 Nótári: i.m. 21.o.

12 Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.) (in: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>) utolsó letöltés: 2013. április 11.

13 Nótári: i.m. 21.o.

14 Kenedi: i.m. 7.o.

15 Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.) (in: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>) utolsó letöltés: 2013. április 11.

16 Kenedi: i.m. 8.o.

17 Nótári: i.m. 36.o.

kiadni, mert fél, hogy Landerer nyomdász az egész kötetet utánnyomná, pontosan úgy ahogyan azt korábban az első kötet kapcsán tette. Takács Ádám, és még számtalan hasonló kiadó problémáját igyekezett az 1793. november 3-án kiadott 12157. számú királyi rendelet orvosolni, amely az utánnyomást már nem csak pénzbüntetéssel, hanem elkobzással valamint a szerzőnek vagy jogutódjainak nyújtandó kárpótlással büntette. A kárpótlás iránti igény elévülésére az általánostól eltérő időtartamot a jogszabály azonban nem írt elő. A rendelet egy mű ugyanazon cím alatt való új kiadását a szerző vagy jogutódjának a beleegyezéséhez, valamint a könyvvizsgáló engedélyéhez kötötte a szerzemények cenzúrázása érdekében. Mivel a szabályozás a külföldi szerzőkre nem terjedt ki, így a királyi rendeletet 1794-ben pótlás követte, amely az Ausztria és Magyarország közötti együttműködést mondta ki, és a két ország szerzőinek kölcsönös és egyforma védelmét deklarálta.¹⁸ 1831-ben a 4232. számú udvari rendelet a védelmet kiterjesztette a rajzokra és rézmetszetekre is a folyóiratok mellett megjelenő divatképek illetve rajzok kivételével.¹⁹

A XIX. század derekára fellendült mind az irodalmi, mind pedig a politikai élet, egyre jellemzőbbé váltak a sajtófelszabadításra irányuló politikai törekvések, és a szellemi alkotások iránti kereslet növekedésével²⁰ a sokszorosítás is növekedett²¹. A fejlődéssel egyidejűleg azonban egyre több panasz érkezett a szerzői jogok megszegéséről, illetve az azokkal való visszaélésekről.²² Így például G.N. Berzsenyi Dániel örökösének engedélye nélkül adta ki az elhunyt költő műveinek több mint a felét, Anthologia címmel.²³ Kétséget kizáróan Magyarország megérett egy új szerzői jogi törvény elfogadására, amelyet mind a magyar, mind pedig az osztrák jogalkotó megérzett. A probléma csak abban állott, hogy a két fél eltérően gondolkodott a magyar szabályozás kérdéséről. A Kisfaludy Társaság 1844-ben egy törvénytervezetet dolgozott ki, amely pontosítás céljából Szemere Bertalanhoz került. A tervezet alapvetően 1837-es porosz szerzői jogi törvényre valamint az 1843-as büntetőjogi koncepcióra épült. A javaslat a maga korában újtónak bizonyult, hiszen kiterjesztette a törvény tárgyi hatályát, a védelmi időt ötven évben állapította meg, nem csak anyagi jogi, hanem eljárásjogi szabályokat is tartalmazott. kimondta, hogy a túlélő házastárs nem haszonélvezetet, hanem tulajdonjogot szerez az alkotáson, és – ami véleményem szerint a legnagyobb változást jelentette – a szerzői jog védelmét a közigazgatásból a büntetőjogi bíróságok hatáskörébe utalta.²⁴ „A király azonban kitérő leirattal adta vissza az országgyűlésnek a javaslatot avégből, hogy a karok és rendek nagyobb világosság és a mutatkozó hézagok kipótlása tekintetéből azt a leiratban foglalt módosítások értelmében dolgozzák át. Az országgyűlés azonban időközben eloszolván, a javaslat többé tárgyalás alá nem került.”²⁵ Mint az később kiderült, a királyi leirat mögött nem a szakmai hiányosságok miatti aggodalom húzódott, hanem a félelem, hogy a két ország közötti jogegység vagy legalábbis joghasonlóság megszűnik. Az udvar ugyanis a javaslat benyújtásakor már egy új az örökös tartományok részére írt szerzői jogi pátenst tervével foglalkozott. A pátenst 1846. október 19-én tették közzé, egyrészt azzal a királyi felhívással, hogy a

18 Kenedi: i.m. 9.o.

19 Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.) (in: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>) utolsó letöltés: 2013. április 11.

20 Kenedi: i.m. 9.o.

21 Nótári: i.m. 39.o.

22 Nótári: i.m. 39.o.

23 Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.) (in: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>) utolsó letöltés: 2013. április 11.

24 Nótári: i.m. 39.o.

25 Kenedi: i.m. 10.o.

kancellár véleményes jelentést tegyen a pátens Magyarországon való alkalmazhatóságáról, másrészt pedig a felszólítással, hogy a magyar Helytartótanács a jelentés alapján tárgyalja újra a Szemere-féle javaslatot a pátens rendelkezéseit figyelembe véve. Ezt követően a kancellár és a Helytartótanács véleményét megfontolva a Magyar Királyi Könyvbíráló Főhivatal 1847-ben a jelentését a király elé terjesztette.²⁶ Jászay Pál²⁷ e jelentés alapján elkészítette az új kormányhatósági törvénytervezetet, amelynek azonban az országgyűlésen való megvitatására az egymásra torlódó politikai események folytán soha nem került sor. A sors iróniája, hogy ennek eredményeképpen éppen a két ország közötti jogegység szűnt meg, hiszen míg Ausztriában 1895-ig a pátens maradt hatályban, addig Magyarországon 1849-ig az 1793. évi királyi rendelet volt alkalmazandó. Noha az 1848-as jogalkotás keretében a XXX. törvénycikk a színházakat, a XVIII. törvénycikk a nyomdákat korlátozó cenzúrát törölte el, illetve ugyanez a jogszabály egyben kimondta a gondolat terjesztésének a szabadságát²⁸, ennek ellenére a szerzői jogok szabályozására nem került sor. Természetesen a bécsi udvar a szabadságharc leverését követően nyomban visszaállította az egyensúlyt az 1853. május 1-jén hatályba lépő császári rendelettel, amely az osztrák polgári törvénykönyvvel együtt az 1846. évi pátenset is hatályba léptette. (A pátens nálunk 1861-ig bírt törvényerővel, míg Erdélyben egészen 1884-ig hatályban maradt.)²⁹

Az 1861-ben jogrendezés céljából összehívott Országbírói Értekezleten a szerzői jog szabályozása is szóba került, de mivel e tekintetben alkotmányos törvény még nem volt, és az Értekezlet tartózkodni óhajtott az osztrák jogállapotok átörökítésétől, így végül a következő elvi döntést hozta: „Az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény oltalma alatt áll.”³⁰ Ez a kijelentés, noha első pillantásra nem tűnik korszakalkotó gondolatnak, jelentékeny változást hozott a maga idejében. Elsősorban ez az elvi kijelentés vezetett oda, hogy a szerzői jogok védelme a büntetőbírók hatásköréből a polgári bíróságok hatáskörébe került. Fejlődést jelentett ezen túl, hogy a szellemi tulajdon fogalmának megalkotásával

a törvénytörő bírói gyakorlat óriási hatalmat kapott a kezébe. További változás következett be az utánnomlás kapcsán, hiszen 1861-ben végleg eltörölték – a középkori privilégiumok maradványaként fennmaradt – utánnomlás hatósági engedélyét. A fejlődés azonban gyakorlati szinten egyáltalán nem érvényesült. A művészek óvakodtak e bizonytalan jogukat peres úton érvényesíteni. Valójában a bitorlás egyetlen akadályát a köztudat alakította ki, amely szerint a plágium, a szerzői jogok megsértése gyalázatos dolog, és társadalmilag elítélendő. Így mivel alig került jogeset a bíróságok elé, a bírói gyakorlat sem tudott fejlődni (annak ellenére sem, hogy pontosan ez lehetett volna az 1861-évi elvi kijelentés egyik legkomolyabb következménye).³¹

26 Kenedi: i.m. 10.o.

27 Nótári: i.m. 40.o.

28 1848. évi XVIII. törvénycikk 1§

29 Kenedi: i.m. 10-11.o

30 Kenedi: i.m. 11.o.

31 Kenedi: i.m. 11.o.

1867-ben a Kisfaludy Társaság a második törvénytervezetét dolgozta ki, ami azonban a magyar büntetőjogi koncepció hiánya miatt a kezdetektől halálra volt ítélve. A törvénytervezetnek a Magyar Képzőművészeti Társaság által átdolgozott, a művészetekre vonatkozó része pedig csak az igazságügyi-minisztériumig jutott el.³²

A szerzői jogi törvény megalkotásában a következő lépést a Magyar Írók és Művészek Társasága tette meg. 1874-ben Kováts Gyula vezetésével egy újabb, az 1870-es német birodalmi törvényen alapuló tervezetet nyújtottak be, amelyet azonban az 1875. évi kereskedelmi törvény kodifikációja háttérbe szorított, annak ellenére, hogy e törvényjavaslat a magyar igényekre, az önálló szabályozást igénylő magyar életre volt különös tekintettel.³³ Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a kereskedelmi törvény egyáltalán nem volt mentes a szerzői joggal kapcsolatos rendelkezésektől. Az 1875. évi XXXVII. törvénycikk. II. rész 8. címében szabályozta a kiadó és az író közötti jogviszonyt. Definiálta a kiadói ügylet fogalmát, a szerződés tartalmát, keletkezését és megszűnését, meghatározta a két fél jogait és kötelezettségeit, valamint rendelkezett a tiszteletdíjról és a felelősségtanról.³⁴

A XIX. századi kodifikációs kísérleti hullám végül a Kisfaludy Társaság harmadik próbálkozásával zárult. A Társaság a Magyar Tudományos Akadémiával szövetkezve Arany Lászlót bízta meg a tervezet kidolgozásával. A javaslat a három német birodalmi törvényről vett mintát, és egységesen szabályozta az irodalmi, művészeti és fényképészeti szerzői jogot. A tervezetet először a Magyar Tudományos Akadémiának, azt követően Pauler Tivadar igazságügyi-miniszternek terjesztették elő, míg végül 1882. november 20-án a képviselőház elé nyújtották be.³⁵ „A javaslat végső szövegét 1884. márc. 12-én hitelesítette a képviselőház, a főrendiház pedig márc. 28-án változatlanul elfogadta.”³⁶ Az uralkodó végül 1884. május 7-én hirdette ki az első magyar szerzői jogi törvényt, az 1884. évi XVI. törvénycikket.³⁷ A törvény legfőbb erénye az volt, hogy elvetette a régi felfogást tükröző szellemi tulajdonjog koncepcióját és a szerzői jogot önálló egységes jogként szabályozta³⁸, elismerve ezzel, hogy a szerzői jog nem egyenlő a művésznak az alkotásán fennálló tulajdonjogával, hanem egyfajta, részjogosítványokból felépülő külön jogként írható le.

A hosszú kodifikációs folyamat ellenére e jogszabály nem volt túl hosszú életű. A folyamatos technikai fejlődés, az 1884. évi XVI. tc. hiányosságai, pontatlanságai, valamint a Berni illetve a Római Egyezményhez való csatlakozás iránti vágy arra készítette a jogalkotót, hogy egy újabb törvényt, az 1921. évi LIV. törvénycikket fogadjon el. Az 1921. évi LIV. törvénycikket még két szerzői jogi törvény követte, amelyek közül az 1999. évi LXXVI. törvény a mai napig hatályos.

32 Kenedi: i.m. 13.o.

33 Nótári: i.m. 41.o.

34 Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.) (in: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>) utolsó letöltés: 2013. április 11.

35 Kenedi: i.m. 14.o.

36 Kenedi: i.m. 14.o.

37 Nótári: i.m. 41.o.

38 Kenedi: i.m. 30.o.

Irodalomjegyzék

- Nótári Tamás: A Magyar szerzői jog fejlődése, Szeged, 2010.
- Kenedi Géza : A magyar szerzői jog: Az 1884: XVI. Törvénycikk rendszeres magyarázata, valamint a vele egybefüggő törvények és rendeletek, Budapest, 1908.
- Dr. Mutschbacher Viktor: A szerzői jog rendszeresen előadva, Pécs, 1890.
- Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.), In: Jogelméleti Szemle, 2004/3. szám, Budapest (in: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html>)
- <http://www.historyofcopyright.org/>
- <http://eh.net/encyclopedia/article/khan.copyright> (B. Zorina Khan: An Economic History of Copyright in Europe and the United States)

